

עיונים לפרשת תזריע עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

לשון הרע הרב מנשה צימרמן

פלא הצרעת

הרמב"ם מכנה את דיבור לשון הרע בתור "שיחת הרשעים". מתוך דק־דוק בדבריו עולה כי חטא לשון הרע הוא בעיקר חטא חברתי. חומרת לשון הרע לא מסתכמת רק בפגם הפרטי של המדבר אלא גם בעצם המסגרת החברתית הרעה העוסקת בשיחת לשון הרע.

גם בהמשך דבריו הרמב"ם מאריך לתאר את 'תרבות הדיבור' הקיימת בקבוצות שונות בעם ואת ההנהגה הראויה לאדם הנגזרת מכך:

"לפיכך ראוי למי שרוצה לכיין אורחותיו להתרחק משיבתן [- של רשעים] ומלדבר עמהן כדי שלא יתפס אדם ברשת רשעים וסכלותם".

וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים בתחילה מרבין בדברי הבאי... ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים... ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בני ביאים ולתת דופי בדבריהם... ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרין בעיקר(!)..."

זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר.

אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה, לפיכך הקדוש ברוך הוא עוזר על ידן ומזכה אותן בה".

הרמב"ם כותב שההימצאות של אדם בחברה קלוקלת גורמת לכך שהוא ירבה בדיבורי לשון הרע. דבר זה עלול להחמיר ולהגיע עד כדי הטלת דופי ודיבור לרעה על צדיקים ונביאים ואפילו על הקב"ה חס וחלילה.

בהתאם לכך שמדובר על עברה חברתית, העונש על לשון הרע הוא בידוד חברתי. הציווי של התורה – "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו",¹ יגרום רצון להימנע מהחטא החמור.⁸

איסור לשון הרע – תיקון החברה

הרמב"ם כותב בספר המצוות:⁹

פרשת השבוע עוסקת בעיקר בעניין צרעת הגוף וצרעת הבגדים. הרמב"ם וראשונים נוספים¹ רואים בצרעת נס ופלא ולא מחלה רגילה. הרמב"ם מדגיש עניין זה בסוף הלכות טומאת צרעת:²

"זה השינוי האמור בבגדים ובבתיים שקראתו תורה צרעת... אינו ממנהגו של עולם אלא **אות ופלא** היה בישראל כדי להזהירן מלשון הרע".

לפי הרמב"ם, הצרעת המוזכרת בתורה היא מחלה פלאית שנועדה לעזור לעם ישראל להימנע מדיבור **לשון הרע**. הרמב"ם כופל את הדברים בפירושו למשנה³: "ודבר זה על דרך **האות והמופת**", ומשלש אותם במורה נבוכים⁴: "זה הוא **נס אשר הונצח באומה**".

בדבריו במורה נבוכים הרמב"ם מוסיף עוד נקודה: "התועלת שבאמור־נה זאת [- שהקב"ה שלח את הצרעת בגלל חטא לשון הרע] ברורה". נראה שכוונתו תואמת לדברי רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי⁵. ריה"ל מסביר שהשראת השכינה התגלתה בעם ישראל גם על ידי עונשים פלאיים היוצאים מגדר הטבע. עובדה זו חיזקה את האמונה בהשגחה ובמצויאות ה' ואת החשיבות של קיום המצוות.

לשון הרע – "שיחת הרשעים"

הרמב"ם ממשיך⁶ ומתאר את כל התהליך שיעבור אדם שלא חוזר בו מדיבור לשון הרע:

"שהמספר בלשון הרע – משתנות קירות ביתו. אם חזר בו – יטהר הבית. ואם עמד ברשעו עד שהותץ הבית – משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן. אם חזר בו – יטהרו. ואם עמד ברשעו עד שישרפו – משתנין הבגדים שעליו. אם חזר בו – יטהרו, ואם עמד ברשעו עד שישרפו – משתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו, עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע".

1	ספר הכוזרי ב, נח וסא-סב, הרמב"ן על התורה ויקרא יג, מז, ספר החינוך קעז.	7	ויקרא יג, מו.
2	הלכות טומאת צרעת טז, י.	8	עיין עוד ספר המצוות לרמב"ם קיב.
3	נגעים יב, ה ושם הוא כולל בדבריו גם את צרעת הגוף ולא רק את צרעת הבגדים וצרעת הבית כמוזכר בהלכות. ועיין כלי יקר ויקרא יג, מז.	9	לא תעשה ש"א.
4	ג, מז (תרגום שורץ, עמ' 631).		
5	ב, נח.		
6	טז, י.		

לשון הרע - לעומת אהבת ישראל

ראינו כי חטא לשון הרע נובע מסביבה חברתית קלוקלת. אמנם אי אפשר להתעלם גם מהמקום של הפרט. אדם המדבר לשון הרע הוא אדם "המספר בגנות חברו"¹³. המספר לשון הרע הוא אדם הבוחר להדגיש דווקא את הדברים הרעים שראה בחברו. אדם כזה, כנראה אינו חש אהבה במידה הנצרכת כלפי חברו¹⁴. דברים אלו מקבלים משנה תוקף לאור דברי הרמב"ם על מצות אהבת ישראל¹⁵:

"מצווה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך'. **לפיכך צריך לספר בשבח...**"

כאשר אדם אוהב את חברו הוא אינו מספר עליו לשון הרע, אלא להפך, הוא מספר את מעלותיו ושבחיו. יהי רצון שנזכה לראות תמיד מעלת חברינו.

"והמצוה הש"א היא שהזהירנו מרגל והוא אמרו 'לא תלך רכיל בעמך'. אמרו, לא תהא רך בדברים לזה וקשה לזה, דבר אחר **לא תהא כרוכל מטעין דברים והולך**. ובכלל לאו זה האזהרה מהוצאת שם רע".

התורה השתמשה בלשון של "**רוכל**" כדי לאסור דיבורים של לשון הרע. הרוכל הוא אדם המסתובב בעיירות ומחזר למכור את סחורתו לכל אשר חפץ בכך. בדומה לכך, בעל הלשון הרע מחפש סביבה מתאימה לומר את דברי האיסור¹⁰. דברים אלו מחזקים את ההבנה שמדובר על חטא הקשור להתנהגות חברתית כללית. רק בחברה שיש בה ביקוש ורצון לשמוע דברי לשון הרע - הדברים יאמרו. ממילא, כאשר יש לשון הרע הדבר מורה על צורך בתיקון כללי של החברה.

השלמה לדברי הרמב"ם אנו מוצאים בדברי ספר החינוך¹¹. הרמב"ם מדגיש שהחטא של לשון הרע נובע מסביבה מקולקלת, לעומת זאת ספר החינוך מדגיש את הקלקול החברתי הנגרם על ידי החטא:

"משרשי המצוה כי ה' חפץ בטובת הבריות אשר ברא, וציונו בזה כדי להיות שלום בינינו כי הרכילות סיבה לריב ומצה"¹².

עד כדי שפיכות דמים.	10
13 הלכות דעות ז, ב. עיין עוד פירוש המשנה לרמב"ם, אבות א, יז.	11
14 רש"י על ויקרא יט, טז כותב שישנם אנשים שהולכים לבתי חבריהם על מנת שיוכלו לראות שם דברים רעים ולספר עליהם לאחרים!	12
15 הלכות דעות ו, ג.	13

10 כן כתב ברשב"ם שם. עיין עוד רמב"ם הלכות דעות ו, א.	11
11 מצוה רלו. עיין עוד לנתיבות ישראל ב, עמ' ג.	12
12 בתחילת הלכות לשון הרע (הלכות דעות ז, א) הרמב"ם מזכיר שחטא לשון הרע גורם להריגת נפשות רבות מישראל. מסתבר לומר שדבריו מבוססים על הטעם שאמר החינוך - חטא לשון הרע גורם לעוינות בקרב אנשים, דבר שיכול להגיע	

איך להתנהג כבני חורין הרב שלמה בן רחמים

צריך להסב על צד ימין, כדי שיוכל לאכול ביד שמאל, שהיא ידו החזקה (לולא הטעם של החנק שיתבאר לקמן)⁷.

כאמור, הגמרא הזכירה גם שאדם המיסב באופן לא נכון עלול להגיע לידי סכנה: "שמא יקדים קנה לוושט". **רש"י** פירש שסכנת החנק היא רק על השוכב פרקדן, אך בהסבת ימין אין סכנת חנק. אולם **הרשב"ם** פירש שסכנת החנק קיימת גם בהסבת ימין, ולכן גם שמאלי יסב דווקא על צד שמאל, כדי שלא יחנק.

ולכאורה מהרמב"ם משמע שאין חילוק בין שמאלי לימני, ודרך בני חורין הוא להסב תמיד רק על צד שמאל. אולם יש לומר⁸ ש"ימין" שעליה מדבר הרמב"ם היא ימינו של האדם עצמו, וכמו שכותב **הרמב"ם** בהלכות תפילין⁹: "איטר (שמאלי) מניח תפילין **בימינו** שהוא שמאל שלו", הרי שהרמב"ם מכנה את ידו החזקה של כל אדם בשם "ימין". על פי ביאור זה שמאלי יסב בצד ימין, ואין חשש לסכנה, כיוון שהרמב"ם מפרש כדעת **רש"י**.

אולם למעשה¹⁰ - כיוון שהסכנה חמורה מן האיסור, יש להסב רק על צד שמאל, והדין הזה נוהג גם בבני אדם שמאליים.

הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה¹ כותב את הדין הידוע: "בכל דור ודור חייב אדם **להראות** את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". לא די בסיפור יציאת מצרים, אלא אדם צריך לחוש כמי שהיה בעצמו עבד ממש ונפ"דה בידי הקב"ה. ההבנה הפשוטה היא שמצווה זו מתקיימת במחשבה או בדיבור, אולם הרמב"ם ממשיך ואומר²: "לפיכך כשסועד אדם בלי להזהר צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות" - כלומר, הפועל יוצא של מצווה זו היא **התנהגות** של אדם בן חורין.

מכאן אפשר ללמוד, לכאורה, שאדם האוכל את המצה בהסבה באופן כפוי, רק כדי לצאת ידי חובת הסבה, אינו יוצא ידי חובה, שהרי כל מהותה של ההסבה היא להתנהג כבן חורין ממש.

בעניין אופן ההסבה אומרת הגמרא³: "פרקדן (שוכב על ערפו או על פניו)" - לא שמיה הסיבה, הסיבת ימין - לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה". מהגמרא עולה שדרך ההסבה היא רק על צד שמאל, והסבה על צד ימין אינה הסבה כלל, וכך גם פוסק **הרמב"ם**⁴: "והסיבת ימין אינה הסיבה, וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה".

הרשב"ם⁵ מבאר שהטעם שיש להסב דווקא על צד שמאל, הוא מפני שביד ימין הוא אוכל. אם כן, על פי הרשב"ם יוצא שאדם שמאלי היה

7 עיין רא"ש פסחים, פרק י, סימן כ, תה"ד סימן קלו וטור סימן תעב.	8
8 מבוסס על דברי הרדב"ז: שו"ת חלק ג, סימן תקפד וע"ש.	9
9 פרק ד, הלכה ג.	10
10 בית יוסף ורמ"א, סימן תעב, סעיף ג.	

1 חמץ ומצה, פרק ז הלכה ו,	2
2 שם הלכה ז,	3
3 פסחים, דף קח, עמוד א.	4
4 כך פירש הרמב"ם מהו פרקדן. המגיד משנה שם, הלכה ח.	5
5 שם, הלכה ח.	6
6 פסחים שם, ד"ה 'הסיבת'.	